

Opbrengsten uit de verdiepingsfase:
Onderwijs2032 in de praktijk

Inhoud

1. Verdiepingsfase Onderwijs2032	3
Wat is de verdiepingsfase? Opdracht en werkwijze.....	3
Leeswijzer	4
2. Curriculumontwikkeling in de praktijk	4
Kern en keuze: ruimte voor de brede opdracht	4
Samenhang	5
Doorlopende leerlijn	6
3. Randvoorwaarden om tot eigentijds onderwijs te komen.....	6
Rol van leraren.....	7
Rol van schoolleiders en schoolbesturen.....	7
4. Conclusie van de verdiepingsfase.....	8
Haalbaarheid van het advies.....	8
Curriculumvernieuwing is van belang	9
5. Elementen van een vervolgfase: lerend ontwikkelen	9
Verbinding tussen schoolniveau en landelijk niveau.....	9
Implementatieonderzoek als onderdeel van het lerende proces	11
Faciliteren van curriculumontwikkeling	11
6. Vervolgproces	11

1. Verdiepingsfase Onderwijs2032

De samenleving verandert structureel en continu. Dat vraagt om onderwijs dat meebeweegt. Het is van belang het curriculum van tijd tot tijd te actualiseren om leerlingen handvatten mee te geven voor de wereld van vandaag en een goede basis te leggen voor hun toekomst. Scholen maken nu al dagelijks keuzes in het onderwijs dat ze aanbieden en doen dat vanuit de eigen visie die ze op onderwijs hebben. Ze zijn trots op die keuzes. Dat ons onderwijs pluriform en divers is, is een groot goed.

Een eigentijds curriculum biedt lerarenteams niet alleen de ruimte zelf verantwoorde keuzes in hun onderwijsaanbod te maken, maar geeft ze ook houvast om te komen tot samenhangend onderwijs, in een leerlijn binnen het primair en voortgezet onderwijs die aansluit op het vervolgonderwijs. Het biedt bovendien mogelijkheden om het onderwijs te laten aansluiten bij de ambities en de talenten van leerlingen.

De huidige kerndoelen van het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn inmiddels tien jaar oud. Daardoor zijn er bijvoorbeeld nauwelijks technologische ontwikkelingen en bijbehorende digitale vaardigheden in opgenomen. Burgerschap is volgens de wet een opdracht van de school, maar maakt weinig expliciet deel uit van de kerndoelen. Ook blijken de kerndoelen steeds minder aan te sluiten bij de eigentijdse lesstof die leraren aanbieden of zouden willen aanbieden. Een integrale herijking van de kerndoelen is van belang om leerlingen gelijke kansen te bieden en ze de bagage mee te geven die ze nodig hebben voor hun toekomst. Dat gebeurt ook in landen als Finland, Canada en Noorwegen. Zij hebben hun curriculum recentelijk herzien om tot eigentijds onderwijs te komen.

Wat is de verdiepingsfase? Opdracht en werkwijze

In januari van dit jaar bracht het Platform Onderwijs2032 aan de staatssecretaris van Onderwijs zijn advies *Ons Onderwijs 2032* over essentiële ingrediënten van de toekomstige onderwijsopdracht uit. In vervolg daarop is in juni de zogeheten verdiepingsfase begonnen.

De Onderwijscoöperatie heeft in de verdiepingsfase de dialoog onder leraren over het advies gevoerd en gecoördineerd. Deze dialoog ging over de vraag of het advies de juiste richting biedt voor een nieuw curriculum en hoe de beroepsgroep invulling en uitvoering aan een nieuw curriculum kan en wil geven. De opdracht aan ons, de regiegroep,¹ was de haalbaarheid van het advies in de praktijk te onderzoeken, op basis van ervaringen van scholen de inhoud van het advies te verdiepen en te leren over de benodigde randvoorwaarden.

We hebben de praktijkervaringen van scholen in beeld gebracht aan de hand van drie thema's die centraal staan in het advies:

- (i) een kerncurriculum met een keuzedeel waarin verdieping en verbreding mogelijk is,

¹ De regiegroep bestaat uit vertegenwoordigers van de PO-Raad, de VO-raad, de Algemene Vereniging van Schoolleiders (AVS), het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) en Ouders & Onderwijs. De Onderwijscoöperatie nam ook deel aan de regiegroep om het traject dat zij zelf uitvoerde te verbinden met het traject van de regiegroep.

- (ii) een samenhangend onderwijsaanbod,
- (iii) doorlopende leerlijnen die rekening houden met niveaudifferentiatie.

Omdat de Onderwijscoöperatie de dialoog met de leraren voerde, vond de regiegroep het niet gepast zich te richten op inhoudelijke (vervolg)keuzes. Wel hebben we de variëteit die er in de onderwijspraktijk op de verdiepingsthema's bestaat in kaart gebracht.

In samenwerking met SLO hebben we 50 scholen bezocht en hun ervaringen in kaart gebracht. Om meer inzicht te krijgen in de haalbaarheid van de verdiepingsthema's in de praktijk en in de noodzakelijke randvoorwaarden, hebben we uiteenlopende scholen bezocht die werken aan de thema's in de praktijk. Het gaat om scholen van alle onderwijssoorten ((speciaal) basisonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs, praktijkonderwijs, vmbo, havo, vwo), verspreid over het land en met uiteenlopende visies op onderwijs. Ook hebben we de mening van leerlingen, ouders en lerarenopleiders gepeild. De uitkomsten van dit praktijkonderzoek hebben we verrijkt met inzichten uit gesprekken met diverse belanghebbenden en deskundigen en met panelgesprekken met leerlingen en ouders. De regiegroep heeft gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van mbo, hbo en wo, met lerarenopleiders en met verschillende deskundigen, bijvoorbeeld op het gebied van kleuteronderwijs. Verder hebben we aandachtspunten uit eerdere en internationale curriculumherzieningen in beeld gebracht. De opbrengsten zijn te vinden in het e-zine: <http://magazine.onderwijs2032.nl/>

Leeswijzer

Paragraaf 2 geeft weer hoe scholen op dit moment invulling geven aan de drie thema's kern en keuze, samenhang en doorlopende leerlijnen. We beschrijven waar diverse betrokkenen verbeterpunten zien en welk belang leerlingen, ouders en andere partijen daaraan hechten. In paragraaf 3 laten we zien waar scholen tegenaan lopen en welke randwoorden essentieel zijn om een volgende stap te kunnen zetten. In paragraaf 4 verwoorden we de conclusie van de verdiepingsfase, en paragraaf 5 bevat een voorstel voor de elementen van een vervolgfase. In paragraaf 6 beschrijven we onze rol als regiegroep in een vervolgproces.

2. Curriculumontwikkeling in de praktijk

In de verdiepingsfase blijkt opnieuw de rijke diversiteit van ons onderwijsstelsel. Uit de rondgang langs scholen blijkt dat scholen keuzes maken die passen bij de school en de leerlingen, maar ook binnen de randvoorwaarden van tijd en expertise die ze tot hun beschikking hebben. Scholen maken keuzes vanuit een gemeenschappelijke visie en met een sterke betrokkenheid van de schoolleider en het lerarenteam.

Kern en keuze: ruimte voor de brede opdracht

We zien dat de bezochte scholen de ruimte voor eigen keuzes vooral benutten vanuit de ambitie leerlingen op maat te bedienen en te stimuleren dat ze zich breed ontwikkelen. Vooral in het (voortgezet) speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs hebben we gezien dat lerarenteams onderwijs op verschillende niveaus kunnen aanbieden, die passen bij de ontwikkeling van hun

leerlingen. Deze benadering is de afgelopen tijd vanuit passend onderwijs versterkt en is van belang om bij de ontwikkeling van het curriculum voort te zetten.

De verdiepingsfase laat zien dat scholen behoefte hebben aan meer ruimte om de brede opdracht van het onderwijs in te vullen: ze vinden dat de aandacht niet alleen moet uitgaan naar de kennisontwikkeling van leerlingen, maar ook naar maatschappelijke toerusting en persoonsvorming. Ook ouders, leerlingen en lerarenopleiders zeggen dat belangrijk te vinden. Leerlingen benadrukken dat ze graag meer eigen keuzes willen kunnen maken in hun onderwijsprogramma. We zien ook dat persoonsvorming verschillend vorm krijgt in het primair en het voortgezet onderwijs. Brede vorming en persoonlijke ontwikkeling zitten vaak al in de haarvaten van het primair onderwijs, zij het vaak zonder dat scholen daar bewust op sturen. De bezochte scholen in het primair onderwijs ervaren overladenheid en vragen zich af of er nog wel ruimte is naast de kern. De bezochte vmbo-tl-, havo- en vwo-scholen richten zich vaak met extra vakken en talentprogramma's op een extra aanbod voor leerlingen. In het (beroepsgerichte) vmbo krijgt persoonsvorming vooral gestalte in loopbaanoriëntatie en verbreding en verdieping van de beroepsgerichte vakken. Keuzevrijheid voor scholen is echter nog geen keuzevrijheid voor de leerlingen. In de verdiepingsfase zagen we dat een zekere mate van invloed en keuzevrijheid voor de leerlingen motiverend kan werken.

Een veel gestelde vraag van scholen is hoe ze op een structurele manier aan de persoonsvormende opdracht van het onderwijs kunnen werken. Ze hebben op dat punt behoefte aan gezamenlijk verkennen, verdiepen en kennis delen. De bezochte scholen in het voortgezet onderwijs vinden dat de sturende werking van toetsing en examinering meer aandacht voor de brede opdracht in de bovenbouw belemmert. Tegelijkertijd zien we ook scholen die er wél in slagen om tegemoet te komen aan de keuzes van leerlingen en die te waarderen, bijvoorbeeld in de vorm van een plusdocument.

Samenhang

Dat het noodzakelijk is om bij de verdere ontwikkeling van het curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs te streven naar een meer samenhangend aanbod voor leerlingen en naar meer aandacht voor vakoverstijgend leren, wordt in de verdiepingsfase breed onderstreept door leerlingen, ouders, lerarenopleiders en het vervolgonderwijs. Samenhang is belangrijk om versnippering en overladenheid in het aanbod te voorkomen en leerlingen te motiveren en bij het onderwijs te betrekken. De verdiepingsfase benadrukt dat vakdisciplines stevige pijlers vormen voor interdisciplinair leren. Ook het vervolgonderwijs onderschrijft dat. Het curriculum moet een stevige basis bieden voor vakgerichte verdieping, zo benadrukt ook het Platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet onderwijs (VVVO), maar ook inzichtelijk maken hoe deze vakkennis in een meer vakoverstijgend perspectief kan worden benut.

Scholen werken op veel verschillende manieren aan samenhangend onderwijs, zo zien we op de bezochte scholen. Ruimte bieden aan deze variëteit is belangrijk: scholen moeten een vorm kunnen kiezen die past bij hun onderwijsvisie, hun leerlingen, en randvoorwaarden als tijd en ruimte. Uit de schoolbezoeken en de gevoerde gesprekken blijkt dat behoefte bestaat aan houvast om op een structurele manier verder vorm te geven aan vakoverstijgende vaardigheden en aan vakoverstijgende elementen als burgerschapsvorming.

Doorlopende leerlijn

In de verdiepingsfase hebben we gezien dat er, onder andere bij leerlingen en ouders, behoefte is aan betere aansluiting van het vak Engels in de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs. Bij een deel van de ouders leeft de behoefte om het vak Nederlands in het primair en in het voortgezet onderwijs beter op elkaar af te stemmen. Meer dan de helft van de ouders vindt dat deze afstemming voor rekenen/wiskunde moet verbeteren.

Uit onze gesprekken blijkt dat investeren in onder andere Nederlands, rekenen/wiskunde en leervaardigheden (zoals studiehouding en reflectievermogen) belangrijk is om leerlingen van het vmbo-tl succesvol te laten doorstromen naar het havo.

De bezochte scholen die nu al aan digitale geletterdheid werken, vinden het van belang om te investeren in een doorlopende leerlijn. Als leerlingen al in het primair onderwijs werken aan digitale geletterdheid, zou dat een passend vervolg moeten krijgen in het voortgezet onderwijs. Leerlingen en ouders benadrukken eveneens het belang van digitale geletterdheid.

In het mbo en het hoger onderwijs realiseert men zich dat een kerncurriculum met meer keuzeruimte kan leiden tot een grotere diversiteit aan instromende studenten. Als dat tot gevolg heeft dat de persoonlijke ontwikkeling en talentontwikkeling van leerlingen daardoor wordt versterkt, vinden ze dat een goede ontwikkeling. Wel stellen zij de vraag hoe zij het niveau goed kunnen vaststellen als er meer variatie ontstaat. Deze sectoren onderschrijven het belang van een kwalitatief hoogwaardige kern voor alle leerlingen. Ook wijzen ze op een noodzakelijke verbetering van Nederlands en wiskunde als doorstroomrelevante vakken.

Zowel het mbo als het hoger onderwijs vragen aandacht voor de versterking van Nederlands en wiskunde om de doorlopende leerweg vanuit het voortgezet onderwijs naar het vervolgonderwijs te versterken. Daarnaast speelt voor het hoger onderwijs mee dat de voorbereiding op het vervolgonderwijs niet zo structureel in het havo en vwo is ingebouwd als in het vmbo. Zowel het mbo als het hoger onderwijs benadrukken dat regionale samenwerking in netwerken van belang is voor structurele, goed doorlopende leerlijnen.

3. Randvoorwaarden om tot eigentijds onderwijs te komen

Om op grotere schaal tot meer toekomstgericht onderwijs te komen is het cruciaal om randvoorwaarden te creëren die lerarenteams in staat stellen om het curriculum blijvend te kunnen ontwikkelen. De verdiepingsfase laat zien dat lerarenteams en schoolleiders knelpunten ervaren op het gebied van tijd, expertise en geld om op dit moment hun curriculum te actualiseren. Ze vinden het lastig zelf te bepalen welke curriculumaspecten tot de kern behoren en op welke aspecten er ruimte is voor leerlingen om zich te verdiepen of verbreden. Vooral scholen in het primair onderwijs worstelen met de overladenheid van de lesstof in methodes. Zowel scholen in het primair als in het voortgezet onderwijs ervaren de sturende werking van toetsing en toezicht en scholen in het voortgezet onderwijs die van toetsen en examens. Tegelijkertijd is het belangrijk dat scholen de ruimte die ze al hebben weten te benutten. Zo laten de praktijkvoorbeelden zien dat scholen en

lerarenteams die flexibel met hun onderwijstijd omgaan tot vernieuwing komen en ruimte weten te creëren om daar invulling aan te geven.

Rol van leraren

In diverse gesprekken is het advies van het Platform bevestigd: het is essentieel dat bij de curriculumontwikkeling de rol van lerarenteams op schoolniveau en van (de beroepsgroep van) leraren op landelijk niveau wordt versterkt.

We hebben tijdens de schoolbezoeken gezien dat leraren in teams vaak verschillende rollen hebben: de één is bijvoorbeeld meer curriculumontwerper terwijl een ander feedback geeft vanuit praktijkervaringen. Leraren vertelden dat vergroting van het zogeheten eigenaarschap van leraren op schoolniveau ertoe leidt dat ze zich meer betrokken voelen bij curriculumontwikkeling en zich er ook meer verantwoordelijk voor voelen. Ook zagen we hoe het enthousiasme en de motivatie van lerarenteams worden versterkt. Eigenaarschap draagt bovendien bij aan hun professionaliteit.

Tijd en professionele ruimte zijn nodig om het eigenaarschap van leraren te vergroten zo benadrukken het Blogcollectief Onderzoek Onderwijs, waaraan veel leraren hun adhesie betuigen, en het Platform VVVO. Het e-zine beschrijft de factoren die het eigenaarschap van leraren op dit moment beperken, zoals de invloed van (eind)toetsen en (eind)examens en de overladenheid van het huidige programma.

Op dit moment is er geen vaste procedure waarin geregeld is wie in welke mate inspraak in landelijke curriculumherijking heeft. De beroepsgroep van leraren heeft er bijvoorbeeld geen duidelijke positie in. De expertise en de inbreng van leraren op landelijk niveau kunnen ertoe bijdragen dat landelijk ontwikkelde doelen herkenbaar en toepasbaar zijn in de dagelijkse praktijk.

We kunnen uit internationale voorbeelden leren hoe het eigenaarschap van leraren vorm kan krijgen. Zo hebben leraren in British Columbia een sleutelrol gekregen bij de ontwikkeling van het landelijke curriculum. Ze kunnen hun gezamenlijk ontwikkelde visie op landelijk niveau in de praktijk uitwerken in hun eigen schoolcurriculum.

Rol van schoolleiders en schoolbesturen

Schoolleiders spelen een cruciale rol in de ondersteuning van een lerende cultuur in de school, zo blijkt uit gesprekken met lerarenteams. Ook hebben ze een belangrijke taak in de totstandkoming en de uitvoering van een gemeenschappelijke visie waarin leerlingen en ouders actief betrokken zijn. Die verantwoordelijkheid gaat gepaard met verantwoording, bijvoorbeeld aan ouders, de schoolomgeving en de inspectie. Het schoolteam leert op zijn beurt van de feedback op die verantwoording.

Het is een belangrijke rol van schoolbesturen om het proces te ondersteunen en duidelijke beleidskaders te stellen waarbinnen scholen autonoom hun proces kunnen doorlopen. Op de door ons bezochte scholen die erin slaagden om innovatieve oplossingen voor een gebrek aan tijd en middelen te vinden, werkten het bestuur, de schoolleiding en lerarenteams goed samen en hadden een gemeenschappelijk beeld van de behoeften van hun leerlingen.

Schoolleiders spelen ook een cruciale rol in de mate waarin de ontwikkeling van eigentijds onderwijs in teamverband plaatsvindt. Ontwikkeling in teamverband is nodig omdat dergelijk onderwijs is opgebouwd uit doorlopende leerlijnen die in samenhang met andere leergebieden, vakken of sectoren tot stand zijn gekomen.

Leraren hebben tijd en ruimte nodig om in teamverband te leren. Om zowel aankomende als huidige leraren in hun professionalisering te ondersteunen, komt het erop aan de lerarenopleidingen van meet af aan bij deze ontwikkeling te betrekken. Die hebben te kennen gegeven dat graag te willen.

Ook de verbinding met overige expertise in de omgeving van de school is belangrijk, zowel van het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties als (netwerken van) andere scholen en het vervolgonderwijs. We hebben gezien dat regionale samenwerking tussen primair, voortgezet en vervolgonderwijs goede overgangen in het stelsel versterkt. Door sectoroverstijgend samen te werken, draagt iedereen vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid bij aan curriculumontwikkeling.

4. Conclusie van de verdiepingsfase

Haalbaarheid van het advies

De verdiepingsfase laat zien dat aspecten van *Ons Onderwijs 2032* in verschillende vormen op scholen worden toegepast. Op de bezochte scholen hebben we gezien hoe elementen van het advies aansluiten bij de onderwijsvisie en de ambities, hoe ze die in praktijk brengen en welke meerwaarde dat heeft voor leerlingen, leraren, schoolleiders en ouders. We zien ook dat scholen eigen keuzes maken in de elementen die ze tot ontwikkeling brengen en hoe ze dat doen. Die keuzes maken ze vanuit hun onderwijsvisie en wat haalbaar is binnen de mogelijkheden en middelen die ze hebben voor ontwikkeling. Het ontbreken van noodzakelijke randvoorwaarden als tijd, geld en deskundigheidsbevordering kan de inbreng van lerarenteams in curriculumontwikkeling beperken. Ook het gebrek aan houvast en duidelijkheid over wat tot de kern behoort maakt het voor lerarenteams (soms) lastig om eigen keuzes te maken. De urgentie die scholen voelen om tot curriculumontwikkeling te komen en de mogelijkheden die ze daarvoor hebben lopen uiteen.

We concluderen op basis van de uitkomsten van de verdiepingsfase dat de elementen van het advies in de praktijk haalbaar zijn mits: (i) er ruimte is voor scholen om zelf te kiezen hoe ze er vorm en inhoud aan geven, (ii) er betere randvoorwaarden zijn om curriculumontwikkeling in de praktijk te stimuleren, en (iii) het advies inhoudelijk wordt verdiept en nader uitgewerkt, waarbij vragen en dilemma's die in de verdiepingsfase naar voren zijn gekomen in samenspraak met alle betrokkenen worden geadresseerd. Zo zou nader moeten worden onderzocht hoe verbreding en verdieping vorm kan krijgen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en wat dit betekent voor toetsing en examinering.

Ook concluderen we dat het voor de verdere ontwikkeling van een toekomstgericht curriculum essentieel is om aan te sluiten bij ontwikkelingen in de huidige schoolpraktijk en ruimte te laten voor verschillende situaties van scholen. Scholen hebben immers een eigen visie en aanpak die bij hun doelstellingen en leerlingpopulatie passen. De verdere ontwikkeling daarvan is in dat geval een

proces waar iedereen zich bij betrokken voelt en die de weg van de geleidelijkheid volgt. Scholen moeten de tijd krijgen om dat proces te kunnen aangaan.

Curriculumvernieuwing is van belang

We concluderen dat een integrale herijking van de huidige kerndoelen en eindtermen noodzakelijk is. De uitkomsten van de verdiepingsfase laten zien dat er behoefte bestaat aan een eigentijds curriculum dat beter aansluit bij het ambitieniveau van de schoolpraktijk. Ook is er behoefte aan meer houvast om beter zicht te hebben op de kern van wat noodzakelijk is voor alle leerlingen, zodat ook duidelijk is waar ruimte zit voor verdieping en verbreding. Verder is de wens geuit om de doorlopende leerlijn voor Engels, Nederlands en rekenen/wiskunde te versterken. Ook wordt de noodzaak gevoeld om meer samenhang in het gehele onderwijsaanbod aan te brengen, met aandacht voor vakoverstijgende vaardigheden, burgerschap en digitale geletterdheid. Een eigentijds curriculum moet zowel een basis bieden voor scholen die met afzonderlijke vakken werken als voor scholen die meer interdisciplinair of thematisch invulling geven aan het onderwijs.

Voor een integrale herijking van het curriculum is het noodzakelijk dat het stelsel van toetsing, examens, toezicht en verantwoording de beoogde schoolontwikkeling en het beoogde curriculum ondersteunt. De inhoud van het curriculum hoort richting te geven aan de toetsing en de examens. Als regiegroep vinden we het essentieel om in samenwerking met de verschillende betrokkenen een vervolgstap te zetten in de totstandkoming van een nieuw curriculum: een ontwikkelfase waarin alle betrokkenen in elk opzicht met elkaar en van elkaar leren.

5. Elementen van een vervolgfase: lerend ontwikkelen

Verbinding tussen schoolniveau en landelijk niveau

In de vervolgfase willen we tegemoetkomen aan de behoeften die leerlingen, scholen en betrokkenen de afgelopen tijd naar voren hebben gebracht en de lessen uit andere implementatietrajecten hierin verwerken. Curriculumontwikkeling is een cyclisch proces dat plaatsvindt op het niveau van de school en de klas én op landelijk niveau. Deze niveaus staan vanzelfsprekend met elkaar in verbinding om te kunnen komen tot een curriculum dat in de praktijk werkt.

We stellen voor om het vervolg van Onderwijs2032 een ontwikkelfase te laten zijn, waarin we werken langs twee met elkaar verbonden lijnen. Het gaat om (a) een *praktijklijn* waarin lerarenteams met andere betrokkenen op school- en regionaal niveau werken aan curriculumontwikkeling in hun eigen praktijk en (b) een landelijke *ontwikkellijn* waarin lerarenteams met experts en andere betrokkenen verkennen wat de elementen van een eigentijds curriculum op landelijk niveau zouden kunnen zijn. Curriculumontwikkeling op schoolniveau en landelijk niveau kunnen elkaar op die manier versterken. Bovendien leidt zo'n 'tweesporenbeleid' tot versterking van het eigenaarschap van scholen en van leraren in het bijzonder. Hieronder volgen enkele kenmerken van de twee lijnen. Hieronder schetsen we enkele eerste gedachtenlijnen over de invulling van deze lijnen, die we graag in overleg met de Onderwijscoöperatie en in afstemming met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap uitwerken.

a. Praktijklijn: curriculumontwikkeling op schoolniveau en regionaal niveau

Uit gesprekken met onder andere schoolleiders blijkt dat een gesprek over het curriculum waarin ook leerlingen, ouders en besturen betrokken zijn een goede aanleiding is om als team een visie te ontwikkelen op datgene wat leerlingen nodig hebben, ook gezien hun toekomst. We willen de komende tijd het curriculumgesprek op school blijven stimuleren. Een proces waarin de visie op bestuurs- en schoolniveau met lerarenteams wordt ontwikkeld en uitgevoerd kan in belangrijke mate bijdragen aan de betrokkenheid en het eigenaarschap van leraren. Verder is de verwachting dat de betrokkenheid van leraren toeneemt als zo'n gesprek wordt gekoppeld aan mogelijkheden om via de ontwikkellijn gericht input te leveren en feedback te geven en via de praktijklijn mee te werken of inspiratie op te doen.

Er zijn in Nederland op vele plaatsen al tal van goede voorbeelden van de ideeën die in *Ons Onderwijs2032* zijn verwoord. Scholen zijn trots op wat ze voor elkaar hebben gekregen. Het is goed om aan te sluiten bij wat scholen al met hun partners tot stand hebben gebracht en die goede voorbeelden inzichtelijk te maken, zodat scholen van elkaar kunnen leren. Om dit proces van sectoroverstijgend samenwerken in netwerken mogelijk te maken, willen we scholen in dergelijke netwerken laten experimenteren met wat op landelijk niveau wordt ontwikkeld. Vanuit hun eigen lespraktijk kunnen die scholen dan weer voeding geven aan het landelijke proces.

b. Ontwikkellijn: curriculumontwikkeling op landelijk niveau

We willen de inbrengen van alle betrokkenen bij curriculumontwikkeling versterken. In paragraaf 3 zeggen we dat we het belangrijk vinden de positie van leraren ook op landelijk niveau te versterken. Daarom stellen we voor dat enkele kerngroepen van leraren uit het primair en voortgezet onderwijs starten met het ontwikkelen van bouwstenen voor een eigentijds kerncurriculum op landelijk niveau. Deze groepen werken samen met deskundigen op het gebied van curriculumontwikkeling, zoals de SLO en vakdidactici, in het proces. Ook benutten ze inbreng van leerlingen, ouders, schoolleiders, bestuurders, lerarenopleiders, vervolgonderwijs, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven. Daarnaast krijgen ze feedback en geven input op tussenproducten van collega-leraren, bijvoorbeeld via vakverenigingen en regionale bijeenkomsten.

Dergelijke bouwstenen worden vanuit dezelfde visie ontwikkeld voor het primair en het voortgezet onderwijs. Om daarvan op aan te kunnen, krijgen de kerngroepen kaders mee die in samenspraak met leraren en deskundigen als SLO worden vastgesteld. Verder zal het proces zo worden ingericht dat diverse vormen van samenhang tussen leergebieden dan wel vakken mogelijk zijn. Ook is het een vereiste dat de bouwstenen een doorlopende lijn tussen leerjaren en sectoren binnen het kerncurriculum zichtbaar maken. De opbrengst van de ontwikkellijn biedt een basis voor verdere uitwerking waarin de verschillende bouwstenen worden benut voor een integrale ontwikkeling van het landelijk kerncurriculum.

Om deze bouwstenen te kunnen ontwikkelen is het ook nodig dat de ingezette dialoog wordt voortgezet en wordt toegespitst op vraagstukken rond curriculumontwikkeling die bij lerarenteams leven. Ook hebben lerarenopleiders laten weten dat ze dit soort vraagstukken met leraren bij de kop willen pakken om een gemeenschappelijke taal te ontwikkelen. Voorbeelden van dit soort vraagstukken zijn de gevolgen van samenhangend onderwijs voor de bovenbouw in het voortgezet onderwijs, maar ook de positie van buurtalen in het onderwijs.

Implementatieonderzoek als onderdeel van het lerende proces

Om de praktijklijn en de ontwikkellijn tot onderdeel te maken van een lerend proces is het van belang het hele proces met implementatieonderzoek te volgen. Dat maakt het ook mogelijk om het proces tijdig aan te passen als de situatie daartoe aanleiding geeft. Implementatieonderzoek kan bovendien inzichtelijk maken wat versterking van de samenhang in het curriculum voor de teamontwikkeling op school betekent en in welke mate een leraar extra ontwikkeltijd nodig heeft om zijn lessen te ontwerpen. Ten slotte kunnen we uit het proces leren wat er op landelijk niveau nodig is om tot een regelmatig, systematisch proces van integrale actualisering van het curriculum te komen en wat daarin op landelijk niveau de rol van de beroepsgroep van leraren kan zijn.

Faciliteren van curriculumontwikkeling

Lerarenteams hebben tijd, ruimte en mogelijkheden voor deskundigheidsbevordering nodig om op school aan curriculumontwikkeling te kunnen werken en om collegiale uitwisseling mogelijk te maken. Daar ligt een belangrijke opgave voor de sectorraden en hun besturen in het primair en het voortgezet onderwijs en voor de schoolleiders. Expertisecentra zoals de SLO wordt gevraagd voor lerarenteams en schoolleiders expertise op het gebied van curriculumontwikkeling te ontsluiten.

Het is de verantwoordelijkheid van de overheid om het landelijk curriculum wettelijk vast te stellen. Om het ontwikkelproces nu eerst vorm te geven zijn financiële middelen nodig om lerarenteams en scholen die actief betrokken zijn bij dit proces tijd te kunnen geven.

6. Vervolgproces

Om tot een landelijk curriculum te komen is het belangrijk dat alle betrokken partijen in het onderwijs, van leraren tot en met de overheid, gezamenlijk optrekken, ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid. Als regiegroep beschouwen we het als onze taak om zo'n landelijk proces in de komende ontwikkelfase gezamenlijk te coördineren. Dit doen we graag samen met de Onderwijscoöperatie, aangezien de rol en de inbreng van leraren in het ontwikkelproces onmisbaar zijn. De inhoudelijke aspecten leggen we bewust bij leraren en inhoudelijk deskundigen.

De regiegroep stelt een trapsgewijze aanpak voor. In het voorjaar van 2018 willen we de nieuwe of demissionaire bewindspersoon van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onze voortgangsrapportage aanbieden. Daarin zullen we beschrijven wat we in dat jaar zowel inhoudelijk als procesmatig hebben geleerd, wat dat heeft opgeleverd en welke behoeften de onderwijssector heeft voor een vervolg. Op basis van de bevindingen doen we een voorstel voor verdere uitwerking van het landelijk curriculum.

De regiegroep vindt het van belang dat ook in de formele fasen die volgen pilots en experimenten blijven doorgaan om de landelijke curriculumontwikkeling te blijven voeden. Wanneer deze lerende en formele trajecten zich parallel en in synergie ontwikkelen, is dat de beste garantie dat er in 2020 een landelijk toekomstgericht curriculum is dat aansluit bij de onderwijspraktijk.

De regiegroep nodigt de staatssecretaris uit alle betrokkenen gezamenlijk te vragen nog dit jaar een voorstel voor een vervolgproces op te stellen.